

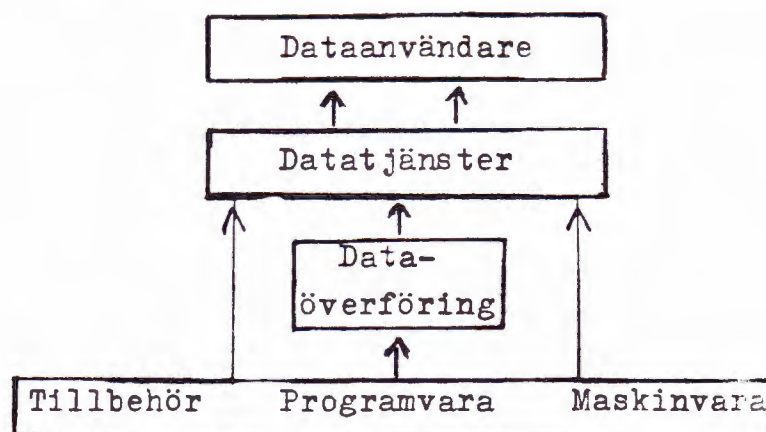
DATATJÄNSTESEKTORNS BETYDELSE1 Allmänt

I ett flertal sammanhang har betonats den möjliga utvecklingen att på någon sikt datatjänstesektorn kan komma att ses som funktionellt överordnad såväl maskin- som programvaruproduktionen. Utredningens betoning av tillämpningar som ett för utvecklingen samlande begrepp ligger helt i linje härmed. Lägesrapportens remissinstanser instämmer nära nog helt i önskvärdheten av tillämpningsorientering.

Det är rimligt att betrakta maskin- och programvaruprodukter som hjälpmedel för en tillämpningsnära service. Utom i grundforskningssammanhang blir en produkt verkligt samhällsnyttig först när den får meningsfull användning i tillräcklig omfattning.

2 Avgränsning

Det är svårt att definitionsmässigt avgränsa begreppet datatjänster. En position mellan producent och **konsument** (användare) är naturlig, men vad skall inräknas? Följande översiktliga figur antyder en möjlighet:

Figuren har nära anknytning till motsvarande strukturfigur på lägesrapportens sid. 18.

Tillhandahållandet på marknaden av tillämpningsorienteringen av de i figuren tre nedersta grundelementen

i förekommande fall kompletterat med dataöverförings-service - kan grovt definiera begreppet datatjänster. Dessa tjänster kan tillhandahållas såväl internt i ett företag som externt via ett specialiserat tjänsteföretag. Även dagens maskinleverantörer bedriver viss data-tjänsteverksamhet, vid tillhandahållandet av tillämpningsprogram m.m. Det är numera vanligt att större användarföretag åtminstone internt separatredovisar resultat från den egna interna datatjänstverksamheten, i flera fall har t o m separata "interna" bolag bildats t ex Volvodata, Bonnierdata. I vissa fall saluför dessa bolag även sin ev. överkapacitet på den öppna marknaden.

Verksamheten i de externa tjänsteföretagen tenderar f r att bli alltmer förutsättningslös. Man åtar sig att lös kundens databehandlingsproblem, antingen detta innebär konsultverksamhet för organisationsanalys, inkluderande val av separat kunddator, uppbyggande av ett kontaktsystem för löpande bearbetningar på tjänsteföretagets centrala utrustning, eller olika former däremellan.

Ett problemområde av betydande principiellt intresse är hur långt kundföretaget skall överlåta ansvaret för sin databehandling till tjänsteföretaget. Begreppet "totalt systemansvar", s.k. facilities management, ställer detta problem på sin spets. När databehandlingen blir en alltmer fundamental del av kundföretagets verksamhet, innebär ansvarsöverlåtelse på specialiserade tjänsteföretag att dessa senare får sådan inblick i kundföretagets struktur och verksamhetsuppläggning att kundens egna rörelsefrihet avsevärt kan begränsas. "Företagsintegriteten" hotas därvid. Någon form av ansvarsavgränsning mellan kund- och tjänsteföretag bör därför fastslås, även om toleransgränserna här i praktiken kan bli relativt breda.

3. Utländsk inställning

I den i Europa nyligen utförda s.k. Eurodatastudien prognosticeras att datatrafiken i Europa som helhet 1985 kommer att vara ca 12 ggr vad den var 1972. Drygt hälften av denna trafik avses gå via datatjänsteföretag - en proportion nära dagens - varför datatjänsterna som helhet expanderar. Med viss tvekan kan härur konkluderas en ökning för datatjänsteföretagen i vad avser antal sysselsatta samt omsättning. Denna tvekan i härledningen har samband med att den tekniskt ökande effektiviteten i dataöverföring inte direkt kan kopplas till sysselsättning i och omsättning för tjänsteföretagen. Ökande tillämpningsorientering m m förstärker dock möjligheterna att nå den nämnda slutsatsen.

I flera enskilda länder har intresset på senare tid ökat för promovering av datatjänsteindustrin. Enligt uppgift lägger man f n i England ut delar av sin offentliga databehandling på extern engelsk tjänsteindustri i syfte att ge denna industri fotfäste bl a inför framtida konkurrens utifrån.

I Kanada har man formulerat sig speciellt tydligt rörande tjänsteindustrin. Efter en omfattande utredningsverksamhet har den kanadensiska kommunikationsministern i en rapport från april 1973, benämnd Computer/Communications Policy, A position statement by the government of Canada, formulerat ett antal mål och åtgärder inom dataområdet, vad Kanada beträffar. Det anges att formuleringarna ännu ej utgör officiella regeringsuttalanden, men lägger grunden för kommande dylika.

Ur denna rapport hämtas följande:

"The government recognizes that computer/communications are a key area of industrial and social activity and that computer/communications, as they both affect the existing services and lead to the development of new ones, must be oriented in collaboration with the provinces in such a way as to emphasize the Canadian identity, the achievement of major economic and social aims, both national and regional, and the maximization of Canadian influences and control in the key activities and services".

...

"The government considers it important that policies for data communications in Canada should be directed to the provision of services that are more responsive to the present and foreseeable needs of the computer-service industry, and of users, and particularly to the reduction of data communications costs by relating charges more directly to effective use".

...

"The government favours relaxation of the rules under which computer-service firms and users are given access to carrier transmission facilities, provided that

- the communications components of their services are integral to their computer service operations,
- there is no duplication of the protected basic public services offered by the carriers,
- the computer-service firms conform to technical and operating standards and specifications approved by the appropriate regulatory authority".

"The government proposes to rely on competition policy to promote efficiency in the computer services and software industries...".

"While recognizing the jurisdiction of the provinces in educational matters the government believes that it might be desirable to discourage universities from taking advantage of their privileged position (which arises from their publicly-supported operating budgets, tax-exemptions and grants), in providing commercial dataprocessing services to outside customers, where competitive services are available from other sources...".

"To assist in the growth of the computer and communications facilities and services to the benefit of Canada, the government procurement policies in this area will emphasize stimulation of the Canadian computer and communications industries, and particularly the Canadian-controlled computer-service industry".

Den nämnda rapporten är intressant speciellt ur två synvinklar:

- Den framhäver att datapolitiken är avsedd stimulera inte bara den ekonomiska utan även den sociala utvecklingen.
- En kraftig betoning av datatjänstesektorn framträder, samtidigt som dataöverföring poängteras som ett betydelsefullt hjälpmedel.

4. Datatjänster i Sverige

Enligt tillgängliga uppskattningar sysselsätts f.n. ca 5000 personer med datatjänstverksamhet i Sverige, av totalt ca 22 000 sysselsatta inom datasektorn som helhet.

Eurodatastudien talar för Sveriges del om en ökning av datatrafikvolymen från 1972 till 1985 med en faktor 17. Det anges även att ca 58 % av trafiken 1985 väntas gå via **servicebyråer**. Med samma reservation som under pkt 3 ovan kan härur med viss sannolikhet intolkas en expansion för datatjänstebranschen som helhet i landet.

Det är troligt att strukturen inom **tjänstebranschen** ännu ej nått stabilitet. Vissa ekonomiska stordriftsfördelar existerar, och det återstår att se i vilken utsträckning dessa kan styra branschstrukturens utveckling. Integritetsskäl - sedda i vid bemärkelse - och annat, kan dämpa koncentrationstendenser, liksom även ett aktivt medverkande i industriutvecklingen från samhällets sida.

5. Beröring med universitetsfältet

Utvecklingen för den svenska datatjänstesektorn berörs f.n. av datakraftssituationen inom universitet och högskolor. De datatjänster som universitetsdatacentralerna tillhandahåller, saluförs f n även på den externa marknaden. Universitetscentralernas problem sammanhänger med att dataanslagstillväxten för forskare och undervisare är så låg att universitetscentralerna tvingas ut på den externa marknaden för att kunna belägga sina maskiner, och för att kunna hålla dem moderna. F n ger de externa tjänsterna 42% av datacentralernas intäkter. Det antyds från universitetscentralhåll att denna andel måste ökas för att klara ekonomin i den närmaste framtiden. Om denna möjliga utveckling kan sägas:

- Forskarna kommer då alltmer i kläm, och ges endast överskottsservice från centraler, som måste huvudinrikta sig på externt gångbara tjänster.
- En extern konkurrens mellan flera statliga datatjänsteinstitutioner (universitetet, DAFA m fl) skulle bli följd, där universitetet har vissa förmåner p g a en garanterad basbeläggning. För de tjänster som här är aktuella är sannolikt en viss stordrift till fördel, vilket då skulle motarbetas och ett sannolikt ineffektivt utnyttjande av de statliga resurserna bli följd.
- Universitetscentralerna kan med sin garanterade basbeläggning prismässigt dumpa den externa marknaden, vilket motverkar marknadskonkurrens som utvecklingsdrivande kraft för extern datatjänstindustri.

6. Underlag för vidare diskussion

Det är möjligt att i slutbetänkandet koncentrera en stor del intresse till datatjänstesektorn. Skäl här för är (som delvis berörts ovan:)

1. Datatjänster innebär användning av maskin- och programvaror i tillämpningsmiljö. Utredningen framhåller (bl a i lägesrapporten) användning av datakraft vid sidan av produktion av sådan, och diskutera - spec i slutbetänkandet - intressanta tillämpningsmiljöer. Detta framhåller betydelsen av tillhandahållandet av datatjänster.
2. Datatjänsteföretag kan i hög grad medverka till rationalisering inom mindre och medelstor företag där den endast måttliga datamognaden inom överskådlig tid knappast kan stödja anskaffning och effektiv drift av egna maskiner. För detta ändamål krävs dock att tjänsteföretagen för sin del inriktar sig på system som den mindre och medelstora industrin har intresse av. Möjligheterna härvidlag framhävs speciellt av Eurodatastudien.
3. Datatjänstemarknaden är långt ifrån i samma obalans som maskinvarumarknaden. Gemensamma åtgärder för en för datatjänster jämn marknadsutveckling utan alltför stark och ensidig koncentration har därför här större förutsättningar att leda till gynnsamt resultat. Skall utredningen föreslå några åtgärder i dessa avseenden?
4. Datatjänsteföretagen är normalt kompetenta upphandlare av utrustning från leverantörerna, varför dessa senares styrning av datautvecklingen kan minskas med en tonvikt på främjande av tjänstesidans expansion.

5 Genom att i tid forma en datatjänstepolitik kan bättre möjligheter ges att medverka till att styra utvecklingen beträffande

- a) standardisering
- b) teknisk forskning och utveckling
- c) inhemsk upphandling i samband med b)
- d) önskemål om utbildningsinnehåll

Datatjänstesektorn kan verka som en "sluss" mellan användare och leverantörer och till en del kunna utgöra delar ett instrument för realisering av den beslutade datapolitiken.